

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

התאמת תכנית הלימודים באנגלית לתלמידים עם צרכים מיוחדים

לבית הספר היסודי והעל-יסודי
הממלכתי, הממלכתי דתי, הערבי והדרוזי

אתר האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים:
www.edu.gov.il/tal/portal

ירושלים התשס"ח, 2008

התכנית פותחה על ידי ועדה שמונתה על ידי הנהלת האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

ועדת התכנית:

דבורה בן מאיר, יו"ר הוועדה, אוניברסיטת בר אילן
ציפי באב, מרכזת הוועדה, מפקחת תחום תכניות לימודים לחינוך המיוחד, האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, משרד החינוך
ג'ודי שטיינר, מפקחת מרכזת על הוראת האנגלית, המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך
דליה טל, מפקחת ארצית ממונה על תכנון פדגוגי, האגף לחינוך מיוחד, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך
נעמי אפשטיין, מדריכת "שמע" לאנגלית לתלמידים לקויי שמיעה ומורה לאנגלית לתלמידים לקויי שמיעה בתיכון מקיף יהוד
אהרונה גבריהו, מדריכה ארצית לתלמידים המתקשים בלימודי אנגלית
ויקי זהבי, מדריכת חינוך מיוחד במתי"א באר שבע, מרכזת חינוך מיוחד בבית ספר מקיף א' בבאר שבע ומורה לאנגלית
רואידה כנאענה, מורה בחטיבת ביניים בבית הספר איבן סינא, כפר קרע
שרון שני, מורה תומכת ללקויי ראייה ולעיוורים

קראו והעירו:

רות פן, מנהלת האגף לחינוך מיוחד, משרד החינוך
ד"ר צופיה יועד, מנהלת גף תכנים וסגנית מנהלת האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, משרד החינוך
ד"ר יהושע רוזנברג, מתאם תכניות לימודים לבית הספר הממלכתי דתי, משרד החינוך
ד"ר שרה זנדברג, מפקחת ארצית ללקויי שמיעה, משרד החינוך
ד"ר ברכה ברכה, מפקחת ארצית ללקויי ראייה, משרד החינוך

עריכת הלשון: ליאורה הרציג

עריכה והבאה לדפוס: ציפי באב

הגרסה האנגלית:

תרגום: פנינה רוזנבליט

עריכה: ד"ר ג'ודי שטיינר

עריכת הלשון: הלין חוגרי

ביצוע גרפי ולוחות: ארט פלוס, ירושלים

© כל הזכויות שמורות למשרד החינוך, התשס"ח 2008

"מעלות" הוצאת ספרים בע"מ

רח' קרליבך 29 תל-אביב, טל' 03-5614121

תוכן העניינים

5	הקדמה
	פרק א
	התאמת תכנית הלימודים באנגלית לתלמידים עם צרכים מיוחדים
6	רציונל
6	מבוא
8	עקרונות הוראת האנגלית לתלמידים עם צרכים מיוחדים
9	אוכלוסיית היעד להפעלת התכנית וליישומה
10	היקף הלימודים
	פרק ב
	אפיוני לקויות והשלכתם על לימוד האנגלית
13	לקויות למידה
14	לקויות ראייה
15	לקויות שמיעה
16	נכויות פיזיות
17	הפרעות התנהגותיות ורגשיות
17	הפרעות נפשיות
18	הפרעה התפתחותית נרחבת (אוטיזם)
19	פיגור שכלי קל ובינוני
	פרק ג
	קשיים והמלצות להוראה
21	אוצר מילים מוגבל
22	קשיי קריאה
22	תחום אינטראקציה חברתית
25	תחום נגישות למידע מטקסטים כתובים ודבורים
28	תחום הצגת מידע ורעיונות
32	תחום ההכרה וההוקרה של ספרות ותרבות ושל שפה
33	נספח: התאמות מומלצות לתלמידים עיוורים ולתלמידים לקויי ראייה

הקדמה

מסמך זה כולל הנחיות להתאמה וליישום של תכנית הלימודים הארצית באנגלית (תשס"א) לתלמידים עם צרכים מיוחדים. במסמך שלושה פרקים:

בפרק א' – התאמת תכנית הלימודים באנגלית לתלמידים עם צרכים מיוחדים – מובאים רציונל התכנית, דברי מבוא, עקרונות הוראת האנגלית לתלמידים עם צרכים מיוחדים, אוכלוסיית היעד של התכנית (התלמידים והמורים), וכן הנחיות לקביעת היקף שעות הוראת אנגלית לכל אוכלוסייה.

בפרק ב' – אפיוני לקויות של תלמידים והשלכותיהם על הוראת האנגלית – מובא מידע כללי על סוגי לקויות אצל תלמידים, וכן תיאור כללי של מאפייני התנהגות של תלמידים עם לקויות שונות ושל תפקודם והשלכותיהם של אפיונים אלה על הוראת האנגלית.

בפרק ג' – קשיים תפקודיים והמלצות להוראה, מובא פירוט של קשיים החלים על כל תחומי השפה (אוצר מילים דל וקשיי קריאה), וכן פירוט של קשיים ספציפיים לכל אחד מתחומי השפה, לצד המלצות הוראה לפי סוגי הקשיים. פרק זה יש בו כדי לסייע למורים בהתאמת ההוראה לצורכי הלמידה הספציפיים של תלמידיהם.

פרק א

התאמת תכנית הלימודים באנגלית לתלמידים עם צרכים מיוחדים

רציונל

האנגלית היא שפת תקשורת בין-לאומית והיא חיונית בכל תחומי הדעת ושימושית בכל תחומי החיים. לתלמידים עם צרכים מיוחדים יש זכות ללמוד אנגלית בבית הספר כמו לכל שאר התלמידים. הם מסוגלים ללמוד לפי צרכיהם ויכולותיהם, בתנאי שתוענק להם תמיכה והתאמה של דרכי ההוראה. בהנחה זאת הוחלט להתאים את תכנית הלימודים הארצית באנגלית לתלמידים הנזקקים להתאמות ולאסטרטגיות הוראה ייחודיות במסגרות החינוך המיוחד ובמסגרות החינוך הרגיל.

מבוא

מסמך זה כולל הנחיות להתאמה וליישום של תכנית הלימודים הארצית באנגלית (תשס"א) לתלמידים עם צרכים מיוחדים. המסמך אינו עומד בפני עצמו, אלא הוא תוספת לתכנית הלימודים הארצית באנגלית. בטרם ניגשים לתכנון ההוראה על-פיו, יש אפוא להכיר היטב את תכנית הלימודים הארצית להוראת האנגלית.

להכנת המסמך מונתה על ידי הנהלת האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים ועדת תכנית שתפקידה היה להתאים את תכנית הלימודים הארצית באנגלית לתלמידים עם צרכים מיוחדים בבתי הספר הרגילים והמיוחדים – הממלכתיים, הממלכתיים-דתיים, הערביים והדרוזיים. התכנית מביאה בחשבון את קשיי התלמידים ודנה באפשרויות התאמה לנוכח הקשיים האלה. כמו כן מובאות בה המלצות להוראה בכל ארבעת התחומים המוצגים בתכנית הלימודים הארצית:

- אינטראקציה חברתית
- נגישות למידע מטקסטים כתובים ודבורים
- הצגת מידע ורעיונות
- הכרה והוקרה של ספרות ותרבות ושל שפה.

התכנית מותאמת למגוון אוכלוסיות תלמידים שיש להם צרכים מיוחדים:

- תלמידים לקויי למידה;
- תלמידים לקויי ראייה;
- תלמידים לקויי שמיעה;
- תלמידים עם נכויות פיזיות;
- תלמידים עם הפרעות התנהגותיות ורגשיות;
- תלמידים עם הפרעות נפשיות;
- תלמידים עם הפרעה התפתחותית נרחבת (אוטיזם);
- תלמידים עם פיגור שכלי קל ובינוני

מורים ימצאו במסמך המלצות שימושיות לתכנון ההוראה. תכנון זה יכלול בחירת תחומי השפה ובחירת ציוני דרך, מתוך התכנית הארצית, המתאימים לתלמידים. בחירת התחומים וציוני הדרך תביא בחשבון את אפיוני הלקויות של התלמידים, את קשייהם ואת ההשלכות של אלה על ההוראה והלמידה. במידת האפשר, יש לחתור ללימוד כל התחומים ולהשגת מרב ציוני הדרך המפורטים בתכנית הארצית. יש תלמידים עם צרכים מיוחדים המסוגלים ללמוד אנגלית עד לשלב בחינת הבגרות, עם ההתאמות הנדרשות; יש אפוא לשאוף ולהגיע אתם לשלב זה. אך כשמחליטים, על-פי הצורך, על שמיטת תחומים מסוימים בשל קשיים חמורים, כנגד זאת יש להדגיש תחומים אחרים שבהם התלמידים עשויים להצליח. בחירת התחומים תלויה ביכולת הקריאה והכתיבה של התלמידים, ביכולות התקשורתיות שלהם בשפת האם וכן בקשיים התפקודיים הנובעים מהלקות.

המרכיב המרכזי בהתאמת תכנית הלימודים ובתכנון ההוראה הוא היכולת של התלמידים ללמוד שפה זרה תוך התחשבות בתפקודם, ביכולותיהם ובקשייהם. היבט חשוב זה ביישום התכנית מחייב שיתוף פעולה בין המורה לאנגלית לבין חברי צוות נוספים: מחנכת, מורה לחינוך מיוחד, יועצת, פסיכולוגית ומדריכה. זאת, כדי שהמורה לאנגלית תהיה שותפה בכתיבת תכנית הלימודים האישית

(תל"א) של כל תלמיד וכן בכתיבת התכנית החינוכית היחידנית (תח"י). שיתוף הפעולה של המחנכת והצוות עם המורה לאנגלית הוא בסיס ותנאי לכך שתוכל לזהות ולהגדיר כראוי את רמת התפקוד של התלמיד.* חיוני אפוא שבתחילת שנת הלימודים תקבל המורה לאנגלית מידע על מצבם של כל תלמיד ותלמידה מהמחנכת או מהצוות הרב-מקצועי, ובהתאם לכך תתכנן את ההוראה.

לסיכום: בתכנון ההוראה ובהתאמת ציוני הדרך לתלמיד או לקבוצת תלמידים, תביא המורה בחשבון את יכולותיו ואת כישורותיו של התלמיד, את מאפייני הלכות, את מאפייניו האישיים וכן את קשייו ואת השלכותיהם על לימוד האנגלית. בעת תכנון ההוראה יש לעיין גם בפרקים ב' רג' במסמך זה, המוקדשים לקשיים של תלמידים ולהמלצות הוראה בהתאם.

עקרונות הוראת האנגלית לתלמידים עם צרכים מיוחדים

העקרונות שביסוד הוראת האנגלית הכלולים בתכנית הלימודים הארצית להוראת אנגלית תקפים גם בהוראה לתלמידים עם צרכים מיוחדים. עם זאת, יודגש כי הוראת שפה לתלמידים עם צרכים מיוחדים תהיה יעילה יותר אם יישומו עקרונות אלה (נוסף לעקרונות שבתכנית הארצית):

1. יצירת סביבה אוריינית במרחב הלימודים;
2. התאמת ההוראה לקצב האישי של כל תלמיד ותלמידה;
3. זימון חוויית הצלחה לתלמיד;
4. תכנון ההוראה באופן שתכלול פעילויות והתנסויות חווייתיות;
5. פירוק משימות הלמידה למשימות-משנה בהתאם לצרכיו של התלמיד;
6. גיוון הפעילויות במהלך השיעור וגם בין שיעור לשיעור;
7. ריבוי תרגול, שינון וחזרה על הנלמד;
8. הצגת שפע של אמצעים חזותיים ומוחשיים, כגון תמונות וחפצים.

* לנוחיות הקריאה נקטנו על-פי רוב לשון זכר-יחיד, אך כמובן שהמדובר הן בתלמידים והן בתלמידות.

אוכלוסיית היעד להפעלת התכנית וליישומה

המורים:

1. **מורים לאנגלית** המלמדים תלמידים עם צרכים מיוחדים בכיתות לחינוך מיוחד, בכיתות משולבות ובכיתות רגילות.
2. **מורים לחינוך מיוחד** המלמדים אנגלית בבתי ספר ובכיתות לחינוך מיוחד.
3. **מורים לאנגלית המלמדים תלמידים מתקשים** שאינם מאובחנים כתלמידי חינוך מיוחד או כתלמידי הזכאים לסיוע מ"תכנית שילוב", אך זקוקים להתאמות ולאסטרטגיות הוראה ייחודיות.

התלמידים:

המשותף לתלמידים עם צרכים מיוחדים הוא קשיי למידה המלווים לעתים בקשיים בתחומים אחרים (חושית-נועת, רגשי, חברתי). ההנחה היא כי למרות הקשיים בתחומי הלמידה השונים – בתפיסה, בחשיבה מופשטת, בזכירה, בריכוז, בהנעה ללמידה ועוד – תלמידים אלה צריכים לרכוש ידע ומיומנויות בשפה האנגלית, ומסוגלים לכך.

תלמידי החינוך המיוחד לומדים במסגרות **נפרדות** ובמסגרות **משולבות**. להלן תיאור שני סוגי המסגרות:
א. **המסגרות הנפרדות** הן בתי ספר לחינוך מיוחד וכיתות נפרדות בבתי ספר רגילים:

- **בבתי ספר לחינוך מיוחד**, שהם בתי ספר יסודיים וחיבתות ביניים, ממשיכים התלמידים על-פירוב ללמוד עד גיל 21. הכיתות בבתי ספר לחינוך מיוחד מוגדרות על-פי סוגי הלקויות, כמו: פיגור שכלי קל, פיגור שכלי בינוני מורכב, הפרעות רגשיות והפרעות התנהגות, נכויות פיזיות. השימוש בתכנית יביא בחשבון את תפקודו של התלמיד בראייה הוליסטית.
- **בכיתות הנפרדות בבתי ספר רגילים** לומדים תלמידים עם מגוון סוגי לקויות. תכנית הלימודים בכיתות אלו מבוססת על תכנית הלימודים הרגילה לשכבת הגיל, ולעתים היא כוללת תוספת של תכנית לימודים מיוחדת. השימוש בתכנית יביא בחשבון את תפקודו של התלמיד תוך שאיפה להגיע אתו עד רמת ההישגים של גילו.

ב. **המסגרות המשולבות** הן כיתות רגילות שבהן משולבים תלמידים מאובחנים, שוועדה בית ספרית מצאה אותם זכאים להיכלל ב"תכנית השילוב". תלמידים אלה מקבלים סיוע מ"תכנית השילוב" על-פי החלטת הצוות הבין-מקצועי כמצוין בתח"י (תכנית חינוכית יחידנית). הפעלת התכנית תביא בחשבון את תפקוד התלמיד ואת תכנית הלימודים של הכיתה. כפי שצוין, יש תלמידים עם צרכים מיוחדים המסוגלים ללמוד אנגלית עד שלב של בחינת הבגרות, עם ההתאמות הנדרשות, ויש אפוא לשאוף ולהגיע אתם לשלב זה.

היקף הלימודים

- א. **בכיתה לחינוך מיוחד בבית ספר רגיל או בבית ספר לחינוך מיוחד:**
- לתלמידים עם לקויות למידה, הפרעות התנהגות, הפרעות רגשיות, הפרעות נפשיות ופיגור קל, מומלץ לאפשר היקף שעות לימוד המקובל בכיתות הרגילות.
 - לתלמידים שיש להם קשיים שפתיים חמורים בשפת-האם, אפשר להפחית את היקף הלימוד עד למינימום של שעתיים בשבוע. זאת, כדי לאפשר התמקדות בלימוד שפת-האם ובמקביל לחשוף את התלמידים לשפה האנגלית עם דגש על תחום האינטראקציה החברתית.
 - לתלמידים שרכשו את שפת-האם, מומלץ להוסיף שעות הוראה באנגלית כי דרוש להם זמן רב יותר ללימוד האנגלית מאשר לתלמיד הממוצע.
 - תלמידים שבעבורם אנגלית היא שפה שלישית, נוסף לשפת-האם ולשפה העברית, כגון דוברי ערבית ועולים חדשים – אלה עשויים להזדקק למספר שעות רב יותר. במקרים של קשיים חמורים, מומלץ להעדיף את ביסוסן של שתי שפות על פני תוספת שפה שלישית.
 - לגבי תלמידים שיש להם הפרעה התפתחותית נרחבת (אוטיזם) ותלמידים עם פיגור שכלי בינוני, יקבע הצוות הרב-מקצועי את היקף לימודי האנגלית על-פי יכולתם. בכל מקרה, אין ללמד אנגלית בכיתות אלו פחות משעתיים בשבוע.

ב. בכיתה משולבת:

תלמידים עם צרכים מיוחדים בכיתה משולבת ילמדו אנגלית אותו מספר שעות כמו יתר תלמידי הכיתה, בכל שכבות הגיל. במקרים שבהם תלמידים נמצאו זכאים להיכלל ב"תכנית השילוב", אפשר במידת הצורך, לשקול תגבור שעות ללימוד האנגלית מ"תכנית השילוב".

פרק ב

אפיוני לקויות והשלכתם על לימוד האנגלית

בפרק זה מתוארים התנהגויות ותפקודים האופייניים ללקות מסוג זה או אחר והשלכותיהם על לימודי האנגלית. תיאור זה נחוץ בעיקר למורים לאנגלית שלא קיבלו הכשרה מיוחדת להוראה בחינוך המיוחד. התיאורים שלהלן יסייעו למורה בתכנון ההוראה, ועל-פיהם יתאים את התכנים ואת דרכי ההוראה לצרכים הייחודיים של כל תלמיד ותלמידה. ההתאמה תיעשה תוך התייחסות לתחומי השפה ולציוני הדרך שבתכנית הלימודים הארצית ובחירה של המתאימים מביניהם.

הלקויות שיתוארו בפרק זה הן אלו:

1. לקויות למידה
2. לקויות ראייה
3. לקויות שמיעה
4. נכויות פיזיות
5. הפרעות התנהגותיות ורגשיות
6. הפרעות נפשיות
7. הפרעה התפתחותית נרחבת (אוטיזם)
8. פיגור שכלי קל ובינוני

לקויות למידה

אפיונים

"לקות למידה" היא הפרעה בתהליכים פסיכולוגיים בסיסיים, הבאה לידי ביטוי בקשיים משמעותיים ברכישת מיומנויות הקשבה, דיבור, קריאה, כתיבה, המשגה או יכולות מתמטיות ובשימוש בהן; קשיים אלה אינם צפויים מבחינת הגיל, רמת ההשכלה ומנת המשכל. זאת, למעט קשיי למידה שהם תוצאה ראשונית מבעיות ראייה, שמיעה, לקויות מוטוריות, פיגור שכלי, בעיה נפשית ו/או תנאים

חיצוניים, כמו חסך סביבתי, תרבותי, או חברתי-כלכלי, או הוראה לא-מספיקה או לא-מתאימה.

השלכות

תלמידים שיש להם לקויות למידה ילמדו על-פי הסטנדרטים של תכנית הלימודים הרגילה. הם עברו אבחון דידקטי הכולל איתור הבעיה והמלצות להוראה, וחשוב שהמורה לאנגלית תקרא את האבחון ואת ההמלצות ותפעל על-פיהם. מומלץ מאוד שמורה לאנגלית המלמדת תלמידים עם לקויות למידה בכיתה משולבת או בכיתה נפרדת, תעבור הכשרה מתאימה בהוראת האנגלית לתלמידים עם לקות למידה. מומלץ מאוד גם שמורה לאנגלית בכיתה הרגילה תתייעץ עם מורה לחינוך מיוחד בבית הספר או עם גורם מוסמך אחר, בהכנה ובבנייה של תכניות הוראה המותאמות לתלמידיה. על-פי הצורך, אפשר לשלב מטרות בנושא לימוד האנגלית בתכנית החינוכית היחידנית (תח"י).

לקויות ראייה

אפיונים

לקות ראייה נגרמת מפגמים במערכת הראייה, בעין ובחלקיה או בעצב הראייה ואינה ניתנת לתיקון או לשיפור בעזרת משקפיים רגילים או עדשות מגע. לקות ראייה נמדדת על-פי חדות ראייה ושדה ראייה. עיוורון על-פי חוק (זכאות לתעודת עיוור) נקבע על-פי אחד מגורמים אלה: היעדר ראייה מוחלט, חדות ראייה מרבית של 3/60 בעין הבריאה יותר (כלומר, הנבדק מזהה ממרחק של 3 מ', מטרה שבעלי ראייה תקינה מזהים ממרחק של 60 מ'), או צמצום שדה הראייה לזווית שאינה עולה על 20 מעלות בעין הבריאה יותר (שדה ראייה תקין הוא של 180 מעלות).

השלכות

תלמידים עם עיוורון או לקות ראייה זקוקים להתאמת תכנית הלימודים (ראו נספח). בעבור תלמידים עם לקות ראייה אפשר להגדיל ולהדגיש את הכתוב. לתלמידים עיוורים אפשר להמיר את החומר לכתב ברייל. חשוב לנצל גם את ערוצי השמיעה והמישוש שלהם. נוסף לכך, חלק מהתלמידים משתמשים בעזרים מיוחדים להגדלת טקסט, כגון זכוכית מגדלת וטלוויזיה במעגל סגור, או במחשב עם צג ברייל.

לגבי התאמת החומרים, יש להיוועץ במורה תומכת לתלמידים לקויי ראייה ועיוורים. כאשר תלמידים אלה מקבלים את ההתאמות הנדרשות, הם מסוגלים להגיע להישגים הדומים לאלה של בני גילם. בנספח (עמ' 31) מובא פירוט התאמות מומלצות לתלמידים עיוורים ולקויי ראייה.

לקות שמיעה

אפיונים

תלמידים חירשים ותלמידים כבדי שמיעה (ירידה בשמיעה החמורה מ-30DB, דו־צדית) מאופיינים בכך שיכולתם לנצל את ערוץ השמיעה לרכישת שפה היא מוגבלת, גם אם הם מרכיבים מכשיר שמיעה. בשל הפגיעה בשמיעה, קליטת השפה המדוברת היא חלקית ומוחמצת. בתנאי רעש ובסביבות רועשות כמו אלו של כיתה ממוצעת, הפגיעה חמורה יותר והרעש ממסך את קולות הדיבור.

השלכות

החשיפה של תלמידים הלוקים בשמיעתם לשפה האנגלית דרך ערוץ השמיעה היא מוגבלת ביותר, או שאינה קיימת כלל. קריאת דיבור אינה נותנת מענה, כיוון שקריאת שפתיים מצריכה ידע רב על השפה, על אוצר המילים שלה ועל המבנה הדקדוקי שלה. מובן שאצל תלמידים בתחילת הדרך מידע כזה אינו מצוי. האמצעי היחיד לחשיפה מלאה לשפה ולרכישת ידע זה הוא הקריאה. לכן יש ללמד את הקריאה באנגלית מראשית הדרך של לימוד האנגלית ולחשוף את התלמידים לאוצר מילים ולמבנה השפה תוך כדי הוראת הקריאה. אי־אפשר ללמד תלמידים אלה באמצעות שיעורים הבנויים על האזנה ודיבור כהקדמה לקריאה, כפי שנעשה הדבר אצל תלמידים שומעים, שכן חלקם אינם מסוגלים לתקשר בעל־פה בשפה זרה. עבור תלמידים לקויי שמיעה, קריאה ושפה נלמדים בד בבד.

בתהליך ההוראה יש לנקוט צעדים מקדימים נוספים:

- להשתמש באמצעי עזר חזותיים רבים.
- לנצל את השפות העברית, הערבית, או כל שפת־אם אחרת, כאמצעי עזר בהוראה הרבה יותר מהמקובל בקרב תלמידים שומעים.

- להשתמש במילון בכל שלבי הלמידה, כי הלקות בשמיעה משפיעה מאוד על תחום רכישת אוצר המילים.
- להיות בקשר עם המורה ללקויי שמיעה או לחינוך מיוחד להתייעצויות משותפות.

בתהליך ההוראה יש להקפיד על הכללים הבאים:

- לדבר ברור, לא למהר, ובמידת הצורך לחזור על הרעיון או על המסר במילים אחרות.
- לפנות ישירות לתלמיד. התלמיד חייב לראות את פני המורה ולשמוע אותה בשעה שהיא מדברת.
- לדבר בקול רגיל, לא לצעוק לתוך האוזן או לתוך מכשיר השמיעה.
- לוודא שהתלמיד יודע את נושא השיחה ולנסות לשתפו.
- כאשר צוחקים בנוכחות תלמיד לקוי שמיעה, יש להסביר לו מדוע צוחקים.

נכויות פיזיות

אפיונים

תלמידים עם נכויות פיזיות מוגבלים ביכולת התפקודית של חלקי הגוף. הדבר עשוי לבוא לידי ביטוי במגבלה בעצמאות תפקודית בחיי היומיום, בהגבלה בתנועה ובקשיי יציבה. בתחום נכויות אלו נכללים שיתוק מוחי, ניוון שרירים, שיתוקים והפרעות במתח השרירים. נכויות פיזיות קיימות בפני עצמן או במקביל ללקויות נוספות, כמו פיגור שכלי ולקויות למידה.

השלכות

מבחינה קוגניטיבית, תלמידים עם לקות פיזית בלבד הם בעלי אינטליגנציה תקינה, ויכולת הלמידה שלהם באנגלית היא בהתאם לבני גילם. תלמידים אלה משיגים את כל ציוני הדרך בתכנית הארצית בעזרת התאמות. תלמידים שיש להם נכויות פיזיות יכולים להיעזר במחשב או בעזרים טכנולוגיים אחרים, והמורה תביא אפוא בחשבון עזרים אלה בעת תכנון ההוראה. כאשר דרכי ההוראה בכיתה כוללות משימות מוטוריות, יש לברר עם התלמיד או עם המחנכת את יכולתו לקחת בהן חלק והאם נחוצות הנחיות מיוחדות. במקרים שבהם מתלוות לקויות נוספות, ההוראה תותאם לאופי הלקות ולתפקוד.

הפרעות התנהגותיות ורגשיות

אפיונים

תלמידים שיש להם הפרעות התנהגותיות ורגשיות מאופיינים בדרך כלל בקשיים בשליטה עצמית או באי יכולת גמורה לשלוט בהתנהגות, בפעילות יתר או במופנמות יתר, בקשיים בתחום הקשב והריכוז ובקשיי התארגנות. בהפרעות רגשיות קשות מופיעים גם פחדים, תהפוכות במצב הרוח וקושי בריסון דחפים. לא כל הסימנים המתוארים לעיל מופיעים בהכרח אצל כל תלמיד. לעתים קרובות, תלמידים אלה סובלים גם מלקויות למידה.

השלכות

תלמידים עם הפרעות התנהגותיות ורגשיות בלבד הם בעלי אינטליגנציה תקינה. לימודי האנגלית יהיו אפוא כמו של תלמידים ללא בעיות התנהגותיות ורגשיות, אלא אם תלמידים אלה סובלים גם מקשיי קשב וריכוז, מלקויות למידה ומהפרעות רגשיות קשות. אם הצטברו פערים עקב היעדרות משיעורים, יש להביא זאת בחשבון ולתכנן את השיעור בהתאם. תלמידים עם הפרעות התנהגותיות ורגשיות מסוגלים להגיע לכל ציוני הדרך בתכנית הלימודים באנגלית.

הפרעות נפשיות

אפיונים

לתלמידים שיש להם הפרעות נפשיות יש קושי בתפקודים פסיכולוגיים מורכבים הקשורים בשליטה על דחפים, בשליטה רגשית ובבוהן המציאות. סימפטומים שכחים הם הזיות ומחשבות שווא, חרדות, דיכאון, קשיי הבחנה בין עצמי ללא-עצמי וכן הפרעות נפשיות. ההפרעות הנפשיות מלוות בביטויים התנהגותיים, כמו קשיים בתפיסה ובקשב, קשיים בהבעת רגשות, מצבי רוח קיצוניים, התנגדויות, התנהגויות כפייתיות ופגיעה עצמית. לא כל הביטויים מופיעים בהכרח אצל כל תלמיד. האינטליגנציה היא תקינה.

השלכות

לתלמידים עם הפרעות נפשיות יכולת קוגניטיבית תקינה. עם זאת, יכולתם ללמוד אנגלית מותנית במידת שיתוף הפעולה שלהם, בפניות ללמידה ובמוטיבציה וכן ביכולת הלמידה הכוללת.

המורים צריכים לגלות רגישות וערנות ולבחור את המשימות והתכנים בהתאמה לתפקוד התלמיד.

הפרעה התפתחותית נרחבת (אוטיזם)

אפיונים

לתלמידים הלוקים בהפרעה התפתחותית נרחבת (אוטיזם, PDD), קשיים בפיתוח קשרים בין-אישיים וביכולת לקלוט מסרים ומצבים חברתיים. אצל תלמידים עם אוטיזם עלולים להיות פערים ברמת התפקוד בתחומים שונים וכן לקויות למידה והפרעות קשב וריכוז.

בקטגוריה של לקויות אלו נמצאים גם תלמידים עם תסמונת אספרגר. רבים מהם לומדים במסגרות רגילות והם מסוגלים להגיע להישגים של 4 יחידות לימוד, בתנאי שהוראת האנגלית מתבצעת עם התאמות ייחודיות.

שלושה תחומי התפתחות נפגמים אצל תלמידים הלוקים בהפרעה התפתחותית נרחבת (אוטיזם, PDD): תפקוד חברתי, תקשורת והתנהגות.

בתחום החברתי יש קושי ביצירת קשר עם בני גילם, היעדר זימה לקשר בין-אישי, העדפת משחק עצמי על פני משחק קבוצתי, קושי בהשתתפות במשחקי תפקידים, קושי להבין את צרכיו ו של הזולת ומצוקותיו וקושי להבין מסרים גופניים בלתי מילוליים (הבעות פנים, שפת גוף).

בתחום התקשורתי יש איחור ברכישת השפה והדיבור, לעתים דיבור חזרתי (אקולליה) או שימוש מוגזם בתבניות לשוניות.

בתחום ההתנהגותי הקשיים באים לידי ביטוי בצורך כפייתי לשמור על עקביות של התנהגות ובהתנגדות לשינויים. תלמידים אלה מתאפיינים בתנועות כפייתיות כמו דנדוד ותנועות ידיים, בהתעסקות מוגברת בחלקי חפצים, בהתפרצויות זעם ובהפרעות במצב הרוח.

היכולת הקוגניטיבית מאופיינת על פני רצף – החל מיכולת נמוכה ועד ליכולת גבוהה מאוד.

השלכות

התאמת לימודי האנגלית תהיה אינדיבידואלית ותיקבע על-פי מאפיינים ייחודיים של התלמיד בתחום השפה ועל-פי יכולתו הקוגניטיבית. הערכת המאפיינים השפתיים תתבצע על ידי קלינאית תקשורת. תכנון הוראת האנגלית ייעשה במשותף על ידי קלינאית התקשורת, המחנכת, התלמיד וההורים. כך או אחרת, אם לתלמיד יש קשיים בשפה אחת, הוא יתקשה בלימוד שפה שנייה. על כן מומלץ להתייעץ עם כל הגורמים הטיפוליים לפני התחלת הוראת האנגלית.

יש לשים לב כי צפויים קשיים במשימות של אינטראקציה חברתית, כגון משחקי תפקידים, שיחה בקבוצות או בזוגות, או תרגול באמצעות הבעת רגשות, וכן קושי בהצגת מידע ורעיונות בעל-פה וקושי במטלות של זיהוי דעות, עמדות ורגשות של כותב או של קורא.

גם עלול להתעורר קושי כאשר תלמידים אלה נדרשים ליצור קשר עין עם הדובר (מורה או תלמיד אחר). על אף קושי זה, אפשר לשתף תלמידים אלה בלימודי האנגלית. יש לשים לב שעבוד מידע באופן חזותי קל יותר למרבית התלמידים, ולכן רצוי לשלב מטלות ועזרים חזותיים.

פיגור שכלי קל ובינוני

אפיונים

לתלמידים עם פיגור שכלי, יש אינטליגנציה נמוכה מהרגיל, והם סובלים גם מקשיי הסתגלות בתחומים כמו תקשורת, עזרה עצמית ולמידה בהכוונה עצמית. ההסתגלות החברתית דומה אצלם בדרך כלל לזו של בני גילם, אך עלול להיווצר קושי בכושר השיפוט.

השלכות

תלמידים עם פיגור שכלי קל ובינוני יכולים ללמוד אנגלית פונקציונלית תוך שימוש בשיטות ובעזרים מיוחדים. היכולת להגיע לציוני הדרך שבתכנית הלימודים תלויה ברמת הפיגור השכלי. תלמידים עם פיגור שכלי קל יוכלו להגיע לציוני דרך ברמת היסוד. תלמידים עם פיגור שכלי בינוני, אם הוחלט ללמדם אנגלית, יוכלו להגיע רק לחלק מציוני הדרך ברמת היסוד, בעיקר בתחומי האינטראקציה החברתית.

פרק ג קשיים והמלצות להוראה*

בפרק זה יתוארו תחילה שני קשיים של תלמידים המשותפים לכל אחד מארבעת תחומי השפה – אוצר מילים דל וקשיי קריאה. לאחר מכן יתוארו בפירוט קשיים נוספים האופייניים לכל אחד מארבעת תחומי השפה והמלצות להוראה בהתאם.

אוצר מילים מוגבל

אוצר מילים רחב הוא חיוני לכל ארבעת התחומים בלימוד השפה האנגלית. היות שלשיעור ניכר מקרב התלמידים עם צרכים מיוחדים יש אוצר מילים מצומצם, יש להדגיש בתהליכי ההוראה את פיתוח אוצר המילים והרחבתו. להלן המלצות אחדות להקניית אוצר מילים והעשרתו:

- להביא למודעות מילים לועזיות באנגלית הנמצאות בשימוש היומיומי בעברית או בערבית.
- ללמד מילים בהקשר.
- ללמד באמצעים רב־חושיים כגון תמונות, חפצים, שירים ודקלומים.
- לחזור ולתרגל פעמים רבות את אוצר המילים באמצעות משחקי מילים וקרטיסי הברקה (ראו התאמות לליקויי ראייה, עמ' 33).
- ללמד משפחות מילים על־ידי שימוש במפות מילים (word maps).
- ללמד את התלמידים כיצד ליצור אסוציאציות המסייעות לזכירת מילים.

* קשיים והמלצות אלה מופיעים גם בטבלאות המפורטות בהמשך, אך שם יופיעו בהדגשה על תחום השפה הספציפי.

קשיי קריאה

קשיי קריאה עלולים לנבוע ממקורות שונים. זיהוי סוג הקושי וחומרתו יעזור למורה בתכנון ההוראה. להלן תיאור שתי קבוצות של תלמידים שיש להם קשיים שונים:

- תלמידים שמגלים קשיים ברכישת הקריאה באנגלית, אך רכשו מיומנויות קדם-קריאה בשפת-האם (כגון: מודעות פונולוגית, בידוד צלילים, חלוקת מילה להברות, זיהוי צליל פותח וצליל סוגר, חריזה, הבחנה בין מילים זהות ושונות, הבחנה חזותית והבחנה בין צורות גרפיות). לגביהם מומלץ להמשיך בהקניית הקריאה גם באנגלית.
- אצל תלמידים שעדיין לא רכשו את מיומנויות הקריאה בשפת-האם, יש להתמקד בחשיפתם לשפה האנגלית באמצעים מגוונים, כמו האזנה, שיחות, שירים.
- במצבים חמורים מאוד יש להפעיל שיקול דעת אם ללמד את תחומי השפה מעבר לאינטראקציה חברתית בשיחה, ובמקרים חריגים יש לשקול אם ללמד או לא ללמד כלל.

תחום אינטראקציה חברתית

המלצות כלליות להוראה

1. כדי לאפשר אינטראקציה חברתית בכיתה בשפה האנגלית, על המורים:
 - א. ליצור אווירה תומכת ומקבלת.
 - ב. ליצור הזדמנויות של אינטראקציה חברתית.
 - ג. לשמש מושא לחיקוי בשימוש בשפה.
2. בכל שיעור יש לכלול הזדמנויות של ניהול שיח.
3. כל נושא נלמד יש לתרגל גם בשיחה.
4. יש ללמד תבניות אינטראקטיביות מובנות ולתרגל אותן.
5. יש לגוון את סוגי האינטראקציה: עבודה בזוגות ובקבוצות.
6. רצוי לכלול משחקי תפקידים המתאימים לנושא הנלמד וליצור סיטואציות חברתיות מדומות, כגון קבלת אורח, הזמנת ארוחה במסעדה, עריכת קניות.

הערות

- באוכלוסיות מסוימות, כגון תלמידים עם הפרעה התפתחותית נרחבת (אוטיזם), עלולים להתגלות קשיים בשיחה, ביצירת קשר עין ובזיהוי תחושות ועדיפויות. יש להתייעץ עם מחנכת הכיתה באילו אסטרטגיות כדאי להשתמש כדי להתאים את ההוראה לצורכיהם המיוחדים של התלמידים וגם כדי לחזק את קשר העין.
- לגבי תלמידים חירשים או כבדי שמיעה, מומלץ להתייעץ עם מומחה על מידת השימוש בתקשורת בעל-פה בשפה האנגלית והעיתוי שלה (ראו עמ' 14).
- תלמידים לקויי ראייה או לקויי שמיעה או תלמידים עם נכויות פיזיות יש להפנות בכיוון פני הדובר.

תחום אינטראקציה חברתית

פירוט	המלצות להוראה	תיאור הקושי
לחלק את הכיתה לשתי קבוצות ולתרגל קבוצה מול קבוצה. בהדרגה, להפחית את מספר התלמידים בכל קבוצה או באחת הקבוצות.	לתרגל תבניות שפה אינטראקטיביות: - הדגמת התבנית על-ידי המורה. - חזרה של כל הכיתה, או קבוצה, או חזרה של יחיד.	חוששים לדבר בפני אחרים או אחד מול השני
	לתרגל דיבור עם עזרים כגון מיקרופון (אמתי או דמיוני), מסכות. לעודד העברה של תבניות שנלמדו בהקשר מסוים להקשרים אחרים.	
להשתמש בעזרים כמו מטול, כרטיסי הברקה וכרזות.	להשתמש בהצגה חזותית של תבניות השפה.	לקות שמיעה
	לעודד את השיח על אף החוסר בקשר עין תוך שהמורה רומזת ומכוונת את התלמיד ליצור קשר עין במהלך השיחה. מתן חיזוק לתלמיד יהיה על השיח וגם על יצירת קשר עין.	מתקשים ביצירת קשר עין

פירוט	המלצות להוראה	תיאור הקושי
	<p>לספק מאגר מילים השייכות לנושא הנלמד.</p> <p>להרחיב את אוצר המילים תוך שיבוץ מילים חלופיות באותה תבנית.</p>	מצוידים באוצר מילים דל
<p>לעודד הבעת רגשות בעזרת תמונות, קומיקס וקלטות.</p>	<p>לזמן הבעת העדפות, תחושות ורגשות.</p> <p>לתרגל מצבים המצריכים העדפה פשוטה ושימוש מתאים במילים: don't like או like.</p> <p>להתמקד בהוראת שמות תואר הקשורים לתחושות כמו: hungry, sad, happy</p>	מתקשים לבטא העדפות, תחושות ורגשות
<p>להרבות במשחקי תפקידים.</p>	<p>ללמד את תבניות השאלה והבקשה ולתרגלן במצבים יום-יומיים.</p>	מתקשים לשאול שאלות ולהציג בקשות
<p>לתרגל ולחזור על דגמים של שיחות.</p>	<p>לעודד העברה של תבניות שנלמדו בהקשר מסוים, להקשרים אחרים.</p>	
<p>להשתמש במשחקי מיון לזיהוי הטקסט.</p>	<p>ללמד כל אחד מסוגי הטקסט בנפרד.</p>	מתקשים בקריאה וכתיבה של הודעות קצרות, מכתבים, הזמנות, רשימת קניות, פתקים והודעות דוא"ל
<p>להשתמש בטקסטים אותנטיים ולשנות פרטים בטקסט בהדרגה (להתחיל עם שינוי פרט אחד בטקסט).</p>	<p>להסביר ולהדגים את ההבדלים בין סוגי הטקסט בהדרגה ובצורה מובחנת.</p>	

תחום נגישות למידע מטקסטים כתובים ודבורים

המלצות כלליות להוראה

1. יש להעשיר את סביבת הכיתה בכרזות, בלוחות זמנים, במפות, במאמרים, בעבודות תלמידים, בחומרי אקטואליה, בקלטות, בסרטים וכדומה.
2. מאחר שתלמידים עם צרכים מיוחדים מצוידים לעתים באוצר מילים דל, יש להעשירו במקביל לעבודה על תחום הנגישות למידע (עיינו בסעיף "אוצר מילים" בעמ' 21).
3. כדי לעזור לתלמידים להבין את המידע, המורה תציג שאלות מטרימות ותלמד אסטרטגיות של הבנת הנקרא המכוונות אותם טרם קריאת הטקסט, כגון:
 - זיהוי סוג הטקסט.
 - קריאת הכותרת וניבוי תוכן הטקסט על-פיה.
 - ניבוי תוכן הטקסט על-פי תמונות או סימנים חזותיים אחרים המלווים אותו.
 - זיהוי אותיות גדולות, מספרים ומילים מוכרות.
4. יש להנחות את התלמידים לאתר מראש מילים מוכרות ולסמן כדי להיעזר בהן להבנה.
5. יש להשתמש בידע הדקדוקי והתחבירי של התלמידים ככלי עזר להבנת הטקסט.
6. יש לספק מגוון טקסטים ומטלות גם כשהתלמידים הם ברמה של זיהוי מילים מוכרות בלבד.
7. יש להבהיר לתלמידים מראש את המטלה הנדרשת כדי לכוונם למטרת הקריאה ולמקדם בעיקר.
8. לתלמידים המתקשים להתמקד בטקסט המכיל גירוייתר כגון תמונות, מסגרות וכדומה, יש לבודד את הטקסט באמצעות "חלונות", עיצוב במחשב, הגדלה ועוד.
9. יש לאמן את התלמידים לשאול את עצמם שאלות שיכוונו אותם לבדוק אם הבינו מה קראו.

הערה:

בהוראה לתלמידים עם לקות ראייה או לקות למידה, ייעשה שימוש בטקסטים מוקראים, ובמידת האפשר התלמידים יעקבו אחר הכתוב בטקסטים הכתובים.

תחום נגישות למידע מטקסטים כתובים

פירוט	המלצות להוראה	תיאור הקושי
<p>לאסוף מהתלמידים מילים מוכרות בהקשר לטקסט.</p> <p>ללמד מילים בהקשר לטקסט המסוים.</p>	<p>לחשוף מראש למילים מרכזיות הדרושות להבנת הטקסט.</p>	<p>מצוידים באוצר מילים דל</p>
<p>ללמד את סדר ה־a.b.c.</p> <p>ללמד את חלקי הדיבר הבסיסיים, את אופן כתיבתם במילון ואת תפקידם בבחירת הפירוש המתאים.</p>	<p>ללמד להשתמש במילון.</p>	
	<p>ללמד זיהוי המשמעות של תחליות וסופיות ותפקידן, לדוגמה במילים unhappy ו־happiness.</p>	
	<p>להציג סוגות טקסט אותנטיות ומגוונות וללמד כל אחת בנפרד.</p> <p>להסביר ולהדגים מבנים אופייניים לסוגות שונות ואת השימוש בסוגות אלה.</p>	<p>מתקשים בזיהוי של סוגות טקסט.</p>
<p>ללמד אלמנטים חיצוניים כמו כותרת, תמונות, פסקאות, וכן אלמנטים פנימיים כמו רעיון כללי ופירוט, סיבה ותוצאה.</p> <p>ללמד signal words של עיקר וטפל כמו: such as, for example.</p> <p>להנחות את התלמידים בסימון משפטי המפתח לרעיון העיקרי.</p> <p>ללמד איך מציגים שאלות על הטקסט, כמו שאלות wh-.</p>	<p>להסביר ולהדגים את המבנה הפנימי והחיצוני של הטקסט.</p>	<p>מתקשים להבחין בין עיקר וטפל</p>

פירוט	המלצות להוראה	תיאור הקושי
	לתרגל חיבור סיפור על-פי תמונות ברצף.	מתקשים בתפיסת רצף
לתרגל מילים כמו: then, finally, first, second, after.	להקנות את המילים המציינות רצף של זמן.	
	לתרגל סידור משפטים ברצף.	
	לתרגל סידור פסקאות ברצף.	
להשתמש ב־graphic organizers.	לתרגל ארגון מידע בתרשים גרפי בהתאם לסוג הטקסט.	

תחום הצגת מידע ורעיונות

המלצות כלליות להוראה

מומלץ לגוון את סוגי הצגת המידע והרעיונות. יש הצגות קצרות וממוקדות, כמו תיאור קצר או חיבור, ויש הצגות המוגשות בצורת עבודה שהכנתה מצריכה השקעה רבה יותר של זמן ועבודה. בכל התמודדות עם עבודה, חשוב לוודא שלתלמיד יש כלים בסיסיים להצגת המידע: כלים בתחום הלשון כמו אוצר מילים מתאים, וכן בתחום העזרים ואמצעי ההצגה הדרושים לו, כמו שימוש בחומר חזותי ושימוש בתוכנות מחשב. יש לאפשר הכנת עבודות בקבוצה ובזוגות. בעבודות מורכבות אפשר להיעזר בחונך.

המלצות לעבודות קצרות

1. יש לבחור נושאים שנלמדים בכיתה בשיעורי אנגלית (משפחה, ספורט, מוזיקה, תחביבים ועוד), או נושאי לימוד אחרים המזמנים לתלמיד אוצר מילים מוכר בתכנים מוכרים.
2. יש לבחור נושאים הקרובים לעולמו של התלמיד והרלוונטיים לתחומי העניין שלו ולרמת תפקודו הרגשי והקוגניטיבי.

המלצות להצגת מידע בעבודות מתמשכות תהליכיות

1. יש ללוות את התלמיד בכל שלבי הכנת העבודה: בבחירת הנושא, באיסוף החומרים ובמיונם וכן בארגון העבודה.
2. לעבודות מורכבות יותר יש להתייחס כאל תהליך הכולל שלבים שונים, כמו סיעור מוחין, בחירה, איסוף חומר, כתיבת טיוטות ועיבודן.
3. יש לספק הנחיות מפורטות כתובות.
4. יש להכין עם התלמידים רשימת קריטריונים להערכת העבודה. קריטריונים אלה ישמשו לבדיקה עצמית של התלמיד ולהערכה של המורה. דוגמאות לקריטריונים:
א. אופן ההצגה
 - האם העבודה הוגשה נקייה ומסודרת?
 - האם העבודה הוגשה במועד שנקבע מראש?
 - האם מבנה העבודה נכון – דף שער, תוכן עניינים, רשימת מקורות?ב. התוכן
 - האם התוכן מתאים לנושא העבודה?

ג. שימוש נכון בשפה

- האם נעשה שימוש נכון באותיות גדולות ובאותיות קטנות?
- האם הפיסוק נכון?
- האם האיות נכון?
- האם התחביר נכון?

5. מומלץ לערוך תצוגה של העבודות ואף להזמין הורים, תלמידים ומורים לעיין בעבודות.

תחום הצגת מידע ורעיונות

פירוט	המלצות להוראה	תיאור הקושי
	בשלב הראשון של הכנה להצגת מידע, מומלץ להשתמש בטכניקת סיעור מוחין (brainstorming). לספק מחסן מילים (word bank) הקשור לנושא. להשתמש במפות מושגים (semantic maps). ללמד שימוש במילון דו-לשוני ולתרגל.	מצוידים באוצר מילים דל
	להציג משפטים רבים בעלי אותו מבנה ולאתר את הכללים המשותפים (אות גדולה, מיקום הפועל וכדומה). להשוות את מבנה המשפט לשפת-האם של התלמידים.	מתקשים בבניית משפט (תחביר)
לבצע באמצעות גזירת המילים והרכבתן למשפטים, או באמצעות מחשב.	ללמד הרכבת משפטים ממילים בודדות על-פי דגם.	

פירוט	המלצות להוראה	תיאור הקושי
	<p>ללמד מיון משפטים שונים על פי הרלוונטיות שלהם לנושא הפסקה.</p> <p>ללמד מילות-רצף ולסדר משפטים בפסקה על-פי רצף (first, then, after, etc.).</p>	מתקשים בבניית פסקה
לבצע באמצעות גזירת המשפטים והרכבתם לפסקה, או באמצעות מחשב.	ללמד על-פי דגם הרכבת פסקה ממשפטים נתונים.	
	<p>ללמד מבנים ארגוניים מקובלים לפי סוגות שונות, כגון מבנה כרזה, חיבור.</p> <p>ללמד על-פי מבנים של graphic organizers כמו: תרשימי זרימה, טבלאות השוואה.</p>	מתקשים בארגון העבודה
לשאל שאלות כגון: למי כתבת? מה רצית לומר לו?	להפנות את תשומת הלב לנמען באמצעות רמזים (prompting) ושאלות	מתקשים בהבנת נקודת המבט של מי שיקרא את עבודתם או מתקשים בהתכוונות לנמען
לכלול שאלות כגון: האם השתמשתי באותיות גדולות בפתיחת משפט, או בשמות? האם השתמשתי בפיסוק נכון? האם הכותרת מתאימה לקטע?	להשתמש ברשימת checklist.	מתקשים במתן הערכה מציאותית על עבודתם
לעודד שימוש במחשב ובכלי כתיבה מתאימים להתמודדות עם בעיית הכתיבה, כמו עפרונות מתאימים.	להשתמש באמצעי עזר.	סובלים מבעיה גרפומוטורית – בעיית כתיבה
	ללמד חוקי איות בסיסיים ולתרגל אותם	טועים באיות

פירוט	המלצות להוראה	תיאור הקושי
	להציע מטלות עם חוויית הצלחה.	סובלים מדימוי עצמי ירוד ומפחד מפני קהל
להשתמש באמצעי עזר כמו: שקפים, מצגות Power Point, תמונות, חפצים, רשמקול.	לעודד שימוש באמצעי עזר.	
	ליצור אווירה תומכת בכיתה. לכלול הערות חיוביות במשוב. להנחות את התלמידים באיתור ובביטוי הדברים החיוביים בדברי התלמיד המציג.	
	לאפשר לתרגל הרצאה לפני המורה טרם ההצגה בכיתה.	
להתייעץ עם קלינאית תקשורת.	להשתמש באמצעי תקשורת חלופיים.	מתקשים בדיבור

תחום ההכרה וההוקרה של ספרות ותרבות ושל שפה

המלצות כלליות להוראה

שיעורי אנגלית הם הזדמנות להציג לתלמידים את תרבותם של דוברי האנגלית ולהעשיר את ידע העולם שלהם. יש לנצל את מגוון אמצעי ההוראה המציגים מאפיינים של תרבות ולשוחח עם התלמידים על מאפיינים אלה. כדי להשלים את החסר בידע עולם ולפתח רגישות ואמפתיה לתרבויות אחרות, מומלץ:

1. לחשוף את התלמידים למגוון סוגות (סוגי טקסטים).
2. להציג סרטי וידאו המתארים תרבויות שונות ומנהגים שונים.
3. לפתח רגישות ואמפתיה לתרבויות אחרות על ידי הכרת המאפיינים (באמצעות ראיונות, סרטים, חפצים וכדומה), כבסיס לשיחה.
4. ללמד ביטויי נימוסים בהקשרים שונים.

תחום הוקרת השפה האנגלית כרוך ברמות גבוהות של הפשטה, ולכן הוא מתאים רק לתלמידים שניגשים לבחינת בגרות באנגלית. אשר לביטויים יום-יומיים השגורים מאוד בשפה, יש לדון בכך עם כלל התלמידים ולעמוד על השוני בין השפות, שמקורו בהבדלי התרבות, תוך השוואה לתרבות המקומית.

תחום ההכרה וההוקרה של ספרות ותרבות ושל שפה

פירוט	המלצות להוראה	תיאור הקושי
	להקנות ידע עולם בהדרגה - מהסביבה הקרובה לסביבה הרחוקה. ----- להשוות בין התרבות המקומית לתרבות הנלמדת.	חסרים ידע עולם
	להכין רשימת דמויות ולהציגה לתלמידים מראש, טרם קריאת הטקסט. ----- ליצור תבניות מתאימות לסיוע בהבנת הטקסט (graphic organizers).	מתקשים בהבנת טקסט ספרותי: בזיהוי ואיתור דמות מרכזית, מקום וזמן ההתרחשות, הקונפליקט המרכזי והפתרון

נספח:

התאמות מומלצות לתלמידים עיוורים ולתלמידים לקויי ראייה

היעדר ראייה מעכב קליטת מידע ישירות מהסביבה ומקשה על התקשורת עם הסביבה.

התלמיד העיוור ולקוי הראייה זקוק להתאמות כדי להתמודד עם הדרישות הלימודיות והחברתיות במסגרת החינוכית. להלן מאגר התאמות לתלמידים לקויי ראייה ועיוורים. "מורה תומכת נודדת" ללקויי ראייה ועיוורים התומכת בתלמיד ספציפי, תחליט בהתאם לצרכיו על ההתאמות הרלוונטיות.

עיצוב סביבה

- וילונות: בכל חדר שהתלמיד לומד בו ייתלו וילונות כהים למניעת סנוור.
- כתיבה על הלוח: כתיבה בטוש שחור ועבה על לוח לבן.
- ישיבה: שולחן ראשון ליד הלוח.
- תאורה: עצמה וזווית מתאימות, התאמת גובה השולחן והכיסא של התלמיד.

הנגשת טקסטים

- הטקסטים הנלמדים בכיתה יוקראו לתלמיד (קלטות, חבר חונך).
- הטקסטים הנלמדים בכיתה יועברו למורה התומכת להדפסתם בכתב ברייל.
- חבר חונך מקריא.
- הטקסטים הנלמדים בכיתה יוגדלו.

התנהלות אוטונומית עם משימות

- ניהול יומן רישום מדויק של שיעורי בית, מערכת מבחנים, פעילויות חברתיות.
- ניהול יומן אודיטורי (ב"טייפ מנהלים").

שימוש בטכנולוגיה מסייעת

- טלויזיה במעגל סגור להגדלה (טמ"ס).
- מחשב עם תוכנת הגדלה.
- ערכה טכנולוגית לתלמיד עיוור.

עזרי ראייה אופטיים

- עזרי ראייה אופטיים בהמלצת מכון/אופטומטריסט לראייה ירודה, כמו משקפיים, מגדלות, משקפיים טלסקופיים.

עזרי ראייה לא אופטיים

- חלון שורה.
- שקף צהוב.
- מעמד ספרים.
- דגמים מישושיים.

המללת תרחישים ותהליכי הוראה

- כתיבה על הלוח מלווה בתיווך מילולי של המורה.
- תרחישי למידה בכיתה מלווים בתיאור מילולי.
- תרחישים חברתיים בכיתה מלווים בתיווך מילולי המשלים פערי מידע.
- המללת דגמים, תמונות.

דרכי היבחנות

- הקראת טקסטים + הוראות + שאלות.
- הקראה בטייפ.
- כתיבת מבחנים בכתב ברייל.
- טופס המבחן ייכתב בכתב ברייל.
- הגדלת המבחן המודפס.

